

Pääkirjoitus

Pankkikriisin syylliset ja primitiivinen mentaliteetti

Aikakauskirjan tässä ja kahdessa edellisessä numerossa on valotettu kattavasti Suomen ja pohjoismaiden pankkikriisin syytä. Tässä kirjoituksessa väitetään yhtäältä, että on täysin kohtuutonta vaatia "pankkeja" vastuuseen kriisistä ja yrittää langettaa pankkiireille kollektiivista syyllisyyttä. Sen sijaan muutamat hyvin rajatut, epäillyt laiminlyönnit tulisi käsitellä perinpohjaisesti.

Venäläinen loogikko ja toisinajattelija *Alexander Zinovjev* on romaanissaan "Ammottavat huiput" kuvannut totalitaariselle järjestelmälle ominaista "primitiivistä mentaliteettiä", ajattelutapaa, joka näkee kaikki yhteiskunnan ilmiöt joko jonkun ansiona tai jonkun muun syynä.

Pankkikriisistä käyty keskustelu osoittaa monien suomalaisten ajattelevan, että jokaiselle taloudelliselle ongelmalle löytyy syyllinen, johon vastuu voidaan kohdentaa. Tämä on markkinataloudessa ja ylipäänsä monimutkaisessa yhteiskunnassa perusteeton ajatus ja osoittaa myös eräänlaista primitiivistä mentaliteettiä. Taloudelliset lopputulokset riippuvat monien osapuolten toimista, eikä vastuuta voida tietenkään paikantaa yhteen pisteeseen. Ainoa yleisvastuullinen on maan poliittinen johto (joka muuten sai "rangaistuksensa" vuoden 1991 vaaleissa). Oikeusajattelun mukainen syyllisyys edellyttää jonkinlaista

tahallisuutta tai sitten todella huomattavaa laiminlyöntiä. Näitä on mahdoton osoittaa yleisesti. Vaikka pankit käyttäytyivät *ex post* arvioiden holtittomasti, koko rahoitusjärjestelmään ja talouteen liittyvän systeemiriskin arvioimista oikein ei voida pitää sellaisena kohtuullisena vaatimuksena, jonka laiminlyönti johtaisi syyllisyyteen.

Tämän kirjoittaja on muutaman kerran todennut tiedotusvälineille, että hintakupla johtui varsin lukuisien taloudellisten agenttien, niin yritysten kuin kotitalouksien toimista. Tähän saa poikkeuksetta samaa primitiivistä mentaliteettiä osoittavan vastauksen "eikö ole väärin syyllistää kansa?". Kansaa ei voi syyllistää. Markkinailmiöt riippuvat monien agenttien päätöksistä, eikä kukaan agentti tietenkään ole syyllisyysmielessä vastuussa makrotaloudellisesta lopputuloksesta. Afrikan eroosioalueiden köyhien paimentolaisten harjoittama polttopuiden keruu pahentaa eroosiota, mutta se ei tee henkensä pitimiksi puita keräävästä ihmisestä syyllistä.

Tämä on sanottava julki siksikin, että markkinatalous ja voiton tavoittelu on suomalaisessa yhteiskunnassa kiistatta hyväksytty yhteiskunnan pelisääntöjen mukaisiksi. Niin kauan kuin kasinopeli onnistui, siitä ei pääsääntöisesti syytetty ketään.

Hyödyllisempää olisikin lopettaa syyttely ja koettaa oppia kriisistä jotakin. Kuten aikakauskirjan edellisessä numerossa olleesta *Sigbjörn Atle Bergin* kirjoituksesta ilmenee, Norjassa on istunut komitea, joka on kyennyt saamaan selvyyttä kriisin taustatekijöistä. Suomessa keskitytään poliittiseen jankuttamiseen samalla kun demokratialta ja julkisuudelta piilossa on käynnissä uskomaton lobbauspele, jonka tuloksena määräytyy se, mitkä pankit jatkavat ja millaisin asemin. Suomessakin olisi perustettava pankkimaailman ulkopuolisista ekonomisteista ja filosofoista koostuva työryhmä, joka tekisi yhteenvedon pankkikriisin opetuksista, tutkisi eri päätöksentekijöiden tekemät virheet ja suhteuttaisi ne koko talouden ja poliittisen järjestelmän toimintaan.

Komiteasta olisi sekin hyöty, että epämääräisen katkeruuden ja syyttelyn sijasta voitaisiin todella täsmentää ne rajalliset tapaukset, joissa joku on toiminut moitittavasti. Niitäkin voi löytyä. *Christopher Wegeliuksen* päiväkirjoihin perustuvassa muisteluteoksesta¹ ilmenee ainakin yksi seikka, joka hipoo laillisuuden rajoja ja josta viranomaisten olisi syytä tehdä selvitys. Kun *Matti Ali-Melkkilä* oli tehnyt

itsemurhan 13.12.1989, Suomen Pankin ja SKOP:n välille solmittiin salainen sopimus, jolla Suomen Pankki sitoutui takaamaan SKOP:n likviditeetin kaikissa olosuhteissa. Suuren pankin likviditeetin takaaminen kuuluu sinänsä keskuspankilta edellytettävään asioiden hoitoon. Kyseenalaista on se, *ettei sopimuksesta kerrottu pankkivaltuusmiehille*². Näin Suomen Pankin toimiva johto yhdessä yksityispankin johdon kanssa synnytti julkiselle vallalle käytännössä useamman miljardin vastuuvaikeuden. Suomen Pankin johdon ja pankkivaltuusmiesten välistä vastuunjako ei ole pankin ohjesäännössä kovin tarkkaan määritelty, mutta lainsäädännön hengen tulisi olla selvä: koska keskuspankki toimii eduskunnan vastuulla ja valvonnassa, pankkivaltuusmiesten olisi tullut olla perillä näin mittavasta ja veronmaksajille kalliista järjestelystä. Suomen Pankin varathan ovat, riippumatta siitä, millaisiin rahastoihin ne on järjestelty, tosiasiaa julkisen vallan eli eduskunnan kautta jokaisen suomalaisen omaisuutta.

Juhana Vartiainen

¹ Mauno Saari: Minä, Christopher Wegelius, Gummerus 1992.

² Asia on tarkistettu pankkivaltuusmiesten silloiselta puheenjohtajalta *Jussi Rannalta* sekä muutamalta muulta pankkivaltuusmieheltä. Pankkivaltuusmiehet kuuluivat sopimuksesta vasta yli puolitoista vuotta myöhemmin SKOP:n haltuunon yhteydessä.